approach. *Scientific Practical Conference*, 1(1), 254–263. https://d-pressa.com/index.php/spc/article/view/1279
14. Saitov, S., & Eshboyeva, M. (2026). Ma’lumotlar tahlili va moliyaviy tahlilda Microsoft Excel dasturining ahamiyati. *Scientific Practical Conference*, 1(3), 881–884. https://d-pressa.com/index.php/spc/article/view/585

KICHIK BIZNESDA AYLANMA IQTISODIYOT TAMOYILLARINI JORIY ETISH: RESURS SAMARADORLIGI VA BARQAROR RIVOJLANISH

Karshiboyev Shuxrat Utkirovich
Iqtisodiyot fanlari buyicha o‘qituvchi, O‘zbekiston Milliy Unversiteti Jizzax filiali
Abdulhamidov Abdullajon
O‘zbekiston Milliy Unveristeti Jizzax filiali talabasi.
abdulabdullajon3232.32@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada kichik biznesda aylanma iqtisodiyot tamoyillarini joriy etishning iqtisodiy imkoniyatlari, tashkiliy shartlari va cheklovlari tahlil qilinadi. Chiqindilar hosil bo‘lishini kamaytirish, mahsulotlardan qayta foydalanish, ta’mirlash va materiallarni qayta ishlashning resurs samaradorligiga ta’siri yoritiladi. Tadqiqot ilmiy maqolalar, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti materiallari hamda O‘zbekistonning chiqindilar bilan bog‘liq qonunchiligini qiyosiy o‘rganishga asoslanadi. Tahlilda aylanma amaliyotlarning iqtisodiy foydasi xomashyo tejalishi bilan birga saralash, saqlash, tashish va sifatni nazorat qilish xarajatlariga ham bog‘liqligi ko‘rsatiladi. Kichik korxonalar uchun resurslar hisobini yuritish, yo‘qotishlarni manbasida kamaytirish, tajriba loyihalarini amalga oshirish va hududiy hamkorlikni rivojlantirish taklif etiladi. Aylanma iqtisodiyot natijalarini baholashda moliyaviy tejam, materiallar sarfi va chiqindilar miqdorini birgalikda kuzatish zarurligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: aylanma iqtisodiyot, kichik biznes, resurs samaradorligi, chiqindilarni kamaytirish, qayta foydalanish, qayta ishlash, xarajatlarni tejash, barqaror rivojlanish.

Kichik biznesning raqobatbardoshligi mahsulot yoki xizmat sifatiga, narxiga va mavjud resurslardan foydalanish darajasiga bog‘liq. Xomashyoning bir qismi yaroqsiz mahsulot, ortiqcha qadoq yoki foydalanilmagan zaxira ko‘rinishida yo‘qotilsa, korxona ushbu resursni xarid qilish bilan birga uni saqlash va chiqarib tashlash uchun ham xarajat qiladi. Shu sababli chiqindilarni kamaytirish ekologik vazifa bo‘lishi bilan birga ishlab chiqarishni takomillashtirish imkoniyatidir.

Aylanma iqtisodiyot mahsulot va materiallarning qiymatini imkon qadar uzoq saqlashga yo‘naltirilgan yondashuvdir. Ellen MacArthur Foundation ushbu tizimning uch asosiy tamoyilini ajratadi: chiqindilar va ifloslanishni bartaraf etish, mahsulot hamda materiallarni muomalada saqlash va tabiatning tiklanishiga

ko‘maklashish[24]. Mazkur tamoyillar chiqindi paydo bo‘lgandan keyingi choralar bilan cheklanmay, mahsulotni loyihalash va undan foydalanish bosqichlarini ham qamrab oladi.

Kichik korxonalarda aylanma amaliyotlarni joriy etish uchun murakkab texnologiya har doim ham boshlang‘ich shart emas. Ayrim holatlarda xaridlarni rejalashtirish, materiallarni to‘g‘ri saqlash yoki buyurtmalarni aniq hisoblash orqali yo‘qotishlarni kamaytirish mumkin. Biroq har bir yechimning foydasi korxona faoliyati, mavjud infratuzilma va bozordagi talab asosida baholanishi lozim.

Maqolaning maqsadi — kichik biznesda aylanma iqtisodiyot tamoyillarini qo‘llash orqali resurs samaradorligini oshirish imkoniyatlarini tahlil qilish va ularni bosqichma-bosqich joriy etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotda adabiyotlar va hujjatlar tahlili, qiyoslash hamda mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Manbalar aylanma iqtisodiyot tushunchasi, mahsulotning xizmat muddatini uzaytirish, kichik korxonalardagi to‘siqlar va iqtisodiy natijalarni baholash masalalariga aloqadorligi bo‘yicha tanlandi.

Tahlil korpusiga uchta ilmiy maqola, OECD hisoboti, Ellen MacArthur Foundation materiallari va O‘zbekiston Respublikasining “Chiqindilar to‘g‘risida”gi Qonuni kiritildi. Nashr ma’lumotlari ilmiy jurnallar, universitet repozitoriylari va rasmiy tashkilotlar sahifalari orqali tekshirildi.

Maqolada korxonalar bo‘yicha birlamchi so‘rov yoki ishlab chiqarish tajribasi o‘tkazilmagan. Keltirilgan tarmoq misollari tushuntirish maqsadidagi faraziy vaziyatlardir. Takliflar manbalarni umumlashtirish asosida ishlab chiqilgan bo‘lib, ularning O‘zbekiston kichik biznesidagi samaradorligi alohida empirik tekshiruvni talab qiladi.

Aylanma iqtisodiyotni faqat qayta ishlash bilan tenglashtirish uning mazmunini toraytiradi. J. Kirchherr, D. Reike va M. Hekkert 114 ta ta’rifni tahlil qilib, ayrim yondashuvlarda ushbu tushuncha qayta ishlash bilan cheklanishi, barqaror rivojlanishning ijtimoiy jihatlari esa yetarlicha yoritilmasligini ko‘rsatgan[25]. Demak, korxonaning chiqindini qayta ishlashga topshirishi aylanma tizimning bir qismi bo‘lishi mumkin, ammo uning barcha tamoyillarini qamrab olmaydi.

N. M. P. Bocken va hammualliflar resurs oqimlarini sekinlashtirish, yopish va toraytirish strategiyalarini ajratadi[26]. Ularning mazmuni mahsulotdan uzoqroq foydalanish, materiallarni iqtisodiy muomalaga qaytarish va muayyan natijaga erishish uchun kamroq resurs sarflash bilan bog‘liq.

Ushbu farq kichik biznes uchun amaliy ahamiyatga ega. Masalan, mebel ustaxonasida yog‘ochni aniq o‘lchab kesish chiqindi hosil bo‘lishini kamaytiradi; mebelni ta’mirlash uning xizmat muddatini uzaytiradi; foydalanishga yaroqsiz

[24] Ellen MacArthur Foundation. *Circular Economy Principles*. Havola: Rasmiy manba.

[25] Kirchherr, J., Reike, D., & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, Conservation and Recycling, 127*, 221–232. DOI: 10.1016/j.resconrec.2017.09.005.

[26] Bocken, N. M. P., de Pauw, I., Bakker, C., & van der Grinten, B. (2016). Product design and business model strategies for a circular economy. *Journal of Industrial and Production Engineering, 33*(5), 308–320. DOI: 10.1080/21681015.2016.1172124.

qoldiqlarni qayta ishlash esa materialni boshqa ishlab chiqarish jarayoniga qaytaradi. Bular o‘zaro bog‘liq, biroq bir xil bo‘lmagan choralar hisoblanadi.

Resurs samaradorligini baholashda mahsulot birligiga sarflangan material bilan korxonaning jami iste’moli birgalikda kuzatilishi kerak. Birlik mahsulot uchun sarf kamayib, ishlab chiqarish hajmi ortishi sababli umumiy xomashyo iste’moli oshishi mumkin. Shuning uchun nisbiy samaradorlik yaxshilanishi umumiy ekologik yuklama kamayganini avtomatik anglatmaydi.

Chiqindilarni kamaytirishda dastlab ularning kelib chiqish sabablarini aniqlash zarur. Ishlab chiqarishdagi yo‘qotishlar materialning noto‘g‘ri o‘lchanishi, saqlash sharoiti, uskunaning sozlanmaganligi yoki talabga mos kelmaydigan xarid bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Mualliflik tavsiyasi sifatida korxonada asosiy materiallar bo‘yicha sodda hisob yuritish taklif etiladi. Unda xarid qilingan miqdor, tayyor mahsulotga sarflangan qism, qoldiq va yaroqsiz material alohida qayd etiladi. Bu chiqindini faqat olib chiqib ketish xarajati emas, avval xarid qilingan resursning yo‘qotilishi sifatida ko‘rishga yordam beradi.

OECD aylanma biznes modellarini resurslarni qayta tiklash, mahsulot xizmat muddatini uzaytirish, birgalikda foydalanish, aylanma ta’minot va mahsulot-xizmat tizimlari kabi yo‘nalishlarga ajratadi[27]. Bu tasnif qayta ishlash aylanma iqtisodiyotning bir nechta imkoniyatlaridan biri ekanini ko‘rsatadi.

Qayta ishlashning amaliy natijasi chiqindining turi, tozaligi va undan foydalanadigan ishlab chiqaruvchining talabiga bog‘liq. Shu sababli qog‘oz, metall yoki boshqa materiallarni alohida yig‘ishni boshlashdan oldin ularni kim, qanday hajmda va qanday shartlarda qabul qilishini aniqlash tavsiya etiladi.

Kichik korxonalarda alohida hosil bo‘ladigan chiqindi miqdori tashish uchun iqtisodiy jihatdan yetarli bo‘lmasligi mumkin. Bunday vaziyatda yaqin korxonalarning yig‘ish va tashish xizmatlaridan birgalikda foydalanishini tashkil etish imkoniyati o‘rganiladi. Buning uchun material sifati, saqlash tartibi, xarajatlarni taqsimlash va tomonlarning javobgarligi kelishilishi zarur.

Bir korxona qoldig‘idan boshqa korxona xomashyo sifatida foydalanishi ham mumkin. Ammo qoldiqning texnik va huquqiy maqomi tekshirilmasdan bunday almashinuvni yo‘lga qo‘yish to‘g‘ri emas. Materialning tarkibi, xavfsizligi va sifat barqarorligi qabul qiluvchi korxona talablariga mos kelishi kerak.

Aylanma amaliyotning iqtisodiy natijasi barcha qo‘shimcha xarajatlar hisobga olingandan keyin aniqlanadi. Tejalgan xomashyo, kamaygan chiqindi chiqarish to‘lovlari va olingan qo‘shimcha daromaddan saralash, saqlash, tashish, tozalash hamda mehnat xarajatlari ayrilishi lozim.

Masalan, qoldiq materialni sotishdan tushgan tushumning o‘zi loyiha foydali ekanini ko‘rsatmaydi. Uni yig‘ish va topshirish xarajatlari tushumdan yuqori bo‘lsa, korxona uchun boshqa yechim zarur bo‘lishi mumkin. Shuningdek, uskuna xaridi va davriy foydalanish xarajatlari alohida ko‘rsatilishi kerak.

---

[27] Rizos, V., Behrens, A., van der Gaast, W., Hofman, E., Ioannou, A., Kafyeke, T., Flamos, A., Rinaldi, R., Papadelis, S., Hirschnitz-Garbers, M., & Topi, C. (2016). Implementation of circular economy business models by small and medium-sized enterprises (SMEs): Barriers and enablers. *Sustainability*, *8*(11), 1212. DOI: 10.3390/su8111212.

V. Rizos va hammualliflar kichik va o‘rta korxonalarda aylanma biznes modellarini joriy etishga kapital yetishmasligi, texnik bilimlar, vaqt va tashkiliy imkoniyatlarning cheklanganligi to‘sqinlik qilishi mumkinligini aniqlagan[28]. Ularning tahlili GreenEcoNet platformasidagi tanlangan korxona misollariga asoslangan bo‘lib, natijalar barcha korxonalarni ifodalovchi baho hisoblanmaydi.

Mazkur tadqiqotdan kelib chiqadigan amaliy xulosa — kichik korxonalarni faqat uskunalar bilan ta’minlash yetarli emas. Hisob yuritish, texnik maslahat, hamkor topish va xodimlarni tayyorlash ham muhim. Qaysi yordam zarurligi esa korxonadagi aniq to‘siq asosida belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasining 2002-yil 5-apreldagi 362-II-son “Chiqindilar to‘g‘risida”gi Qonunida chiqindilar hosil bo‘lishini kamaytirish va ulardan oqilona foydalanish asosiy vazifalar qatoriga kiritilgan. Qonunning 15-moddasida yuridik shaxslarning chiqindilar hisobini yuritishi, hisobot taqdim etishi hamda tegishli sanitariya va ekologik talablarga rioya qilishi kabi majburiyatlar belgilangan[29].

Kichik biznesda aylanma iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish xomashyo yo‘qotishlarini kamaytirish, mahsulotlardan uzoqroq foydalanish va materiallarni iqtisodiy muomalaga qaytarish imkonini beradi. Biroq qayta foydalanish yoki qayta ishlashning mavjudligi o‘z-o‘zidan iqtisodiy va ekologik samaradorlikni kafolatlamaydi.

Tahlil asosida korxonalarga dastlab resurslar hisobini yo‘lga qo‘yish, chiqindilar paydo bo‘lish sabablarini aniqlash va kichik tajribalar orqali yechimlarni tekshirish tavsiya etiladi. Korxonalararo hamkorlik esa yig‘ish va tashish xarajatlarini taqsimlash imkoniyati sifatida ko‘rib chiqilishi mumkin.

Aylanma iqtisodiyotning barqaror rivojlanishga hissasi qayta ishlangan materiallar miqdori bilangina emas, balki birlamchi resurslarga ehtiyoj, jami chiqindi, sof xarajatlar va faoliyat sifatidagi o‘zgarishlar orqali baholanishi zarur.

Foydalanilgan manbalar

1. Ellen MacArthur Foundation. *Circular Economy Principles*. Havola: Rasmiy manba.

2. Kirchherr, J., Reike, D., & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, Conservation and Recycling*, *127*, 221–232. DOI: 10.1016/j.resconrec.2017.09.005.

3. Bocken, N. M. P., de Pauw, I., Bakker, C., & van der Grinten, B. (2016). Product design and business model strategies for a circular economy. *Journal of Industrial and Production Engineering*, *33*(5), 308–320. DOI: 10.1080/21681015.2016.1172124.

4. Rizos, V., Behrens, A., van der Gaast, W., Hofman, E., Ioannou, A., Kafyeke, T., Flamos, A., Rinaldi, R., Papadelis, S., Hirschnitz-Garbers, M., & Topi, C. (2016). Implementation of circular economy business models by small and

[28] Rizos, V., Behrens, A., van der Gaast, W., Hofman, E., Ioannou, A., Kafyeke, T., Flamos, A., Rinaldi, R., Papadelis, S., Hirschnitz-Garbers, M., & Topi, C. (2016). Implementation of circular economy business models by small and medium-sized enterprises (SMEs): Barriers and enablers. *Sustainability*, *8*(11), 1212. DOI: 10.3390/su8111212.

[29] O‘zbekiston Respublikasining 2002-yil 5-apreldagi 362-II-son Qonuni. *“Chiqindilar to‘g‘risida”*. Havola: Lex.uz — qonun matni.

medium-sized enterprises (SMEs): Barriers and enablers. *Sustainability, 8*(11), 1212. DOI: 10.3390/su8111212.

5. OECD. (2019). *Business Models for the Circular Economy: Opportunities and Challenges for Policy*. Paris: OECD Publishing. DOI: 10.1787/g2g9dd62-en.

6. O‘zbekiston Respublikasining 2002-yil 5-apreldagi 362-II-son Qonuni. *“Chiqindilar to‘g‘risida”*. Havola: Lex.uz — qonun matni.

YOSHLAR TADBIRKORLIGINI MOLIYAVIY QO‘LLAB-QUVVATLASH: YANGI O‘ZBEKISTON TAJRIBASINING AMALIY NATIJALARI VA ISTIQBOLLARI

Ko‘chimov Abdujamil Hamraqulovich
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali Iqtisodiyot va turizm kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada yoshlarning iqtisodiyotdagi ishtirokini kengaytirish vositasi sifatida yoshlar tadbirkorligini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimi tahlil qilingan. 2025–2026-yillarda kredit chegaralari ikki-uch barobar oshirilgani, yoshlar uchun jami 400 mln AQSH dollari yo‘naltirilgani va yana 200 mln dollar e’lon qilingani ko‘rsatilgan. Dasturlar natijasida 15 ming yosh biznes boshlagan va 50 ming ish o‘rni yaratilgan, ammo bu yillik 600 ming kishilik kirish oqimiga nisbatan kichik. Tizimni qamrov, baholash va zaif guruhlarga yo‘naltirish orqali takomillashtirish bo‘yicha takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: yoshlar tadbirkorligi, imtiyozli kredit, startap, yoshlar bandligi, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, norasmiy bandlik, Yangi O‘zbekiston.

KIRISH

Yoshlarni iqtisodiyotga jalb qilishning ikki yo‘li bor: ularni mavjud korxonalarga ishga joylashtirish yoki o‘z ishini boshlashga ko‘maklashish. O‘zbekistonda har yili mehnat bozoriga taxminan 600 ming yosh kirib keladi va bu son 2030-yilga borib 1 mln ga yetishi kutilmoqda [1]. Bunday oqimni faqat yollanma ish bilan qoplash qiyin, shuning uchun so‘nggi yillarda davlat siyosati yoshlar tadbirkorligiga katta e’tibor qaratmoqda.

Umumiy mehnat bozori ko‘rsatkichlari yaxshilanmoqda: rasmiy axborotga ko‘ra, ishsizlik darajasi bir yil davomida 5,5 foizdan 4,8 foizga pasaygan [2]. Shu bilan birga, 2025-yilning birinchi yarmida band aholining faqat 55 foizi rasmiy ishda bo‘lgan, 33 foizi esa norasmiy band bo‘lgan [3]. Yoshlar orasida muammolar yanada keskin: 15–24 yoshlilar ishsizligi 2025-yilda 11,4 foiz, 14–30 yoshdagilarning uchdan bir qismi esa na o‘qimaydi, na ishlamaydi [4; 5]. Bunday sharoitda yoshlar tadbirkorligi ham bandlik, ham rasmiylashtirish vositasi bo‘lishi mumkin.

Maqolaning maqsadi — yoshlar tadbirkorligini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash vositalarining 2025–2026-yillardagi o‘zgarishini tahlil qilish, ularning e’lon qilingan natijalarini yoshlarga bo‘lgan ehtiyoj bilan solishtirish va istiqboldagi yo‘nalishlarni aniqlash. Tadqiqot savoli: kredit va moliyalashtirish ko‘lamining